

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 20 มีนาคม 2535

เมื่อภัยเหลือองระบอบ

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

ภัยเหลือองกำลังอาละวาดอยู่ในศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป ความเกรงกลัวภัยเหลือองปรากฏทั่วทุกระแหง เพียงแต่ความเข้มข้นแห่งความกลัวนั้นแตกต่างกัน และดูเหมือนว่า ความเกรงกลัวภัยเหลือองในสหรัฐอเมริกาจะมีมากกว่าในประชาคมยุโรป น่าประหลาดใจที่ภัยเหลือองระบอบในโลกที่สามก่อนที่จะลุกลามสู่โลกที่หนึ่ง และหากประตูเศรษฐกิจจะหว่างประเทศเปิดกว้างพอ ในไม่ช้าภัยเหลือองก็จะทะลุทะลวงสู่โลกที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุโรปตะวันออก

ในประเทศไทย ความเกรงกลัวภัยเหลือองเริ่มก่อตัวจนถึงกับมีการรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในช่วงปี 2514-2516 การรณรงค์ดังกล่าวนี้ทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้นในช่วงปี 2516-2519 โดยที่ในช่วงเวลานั้นมีความต้องการเอกราชและประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจอย่างแรงกล้าในหมู่ชนวนการประชาชน แต่ความรู้สึกเกรงกลัวภัยเหลือองในสหรัฐอเมริกาเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเอง ในขณะที่ความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นในเมืองไทยและภูมิภาคอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้บรรเทาเบาบางลง แต่ความรู้สึกเดียวกันนี้ก็กลับทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับในสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ?

เราจะเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้ดียิ่งขึ้น หากเราเข้าใจพัฒนาการของระบบทุนนิยมโลก หลังจากที่อังกฤษประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นชาติแรกในทศวรรษ 2310 กระบวนการไล่กวาดทางเศรษฐกิจ (catching-up process) ก็ปรากฏขึ้นในระบบทุนนิยมโลก หลายต่อหลายประเทศพยายามไล่กวาดอังกฤษเพื่อเป็นประเทศอุตสาหกรรมรุ่นที่สอง ในจำนวนนี้ประกอบด้วยเยอรมนี ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย บรรดาประเทศที่บรรลุไต่ด้าบันเป็นประเทศอุตสาหกรรมก่อนประเทศอื่นๆ ได้เติบโตใหญ่เป็นประเทศมหาอำนาจในระบบทุนนิยมโลกในเวลาต่อมา แต่ประเทศเหล่านี้ก็แปรสภาพเป็นประเทศอุตสาหกรรมเก่า (Old Industrialized Countries = OICs) พลันที่ปรากฏโฉมของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs)

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาก็กลายเป็นผู้นำของระบบทุนนิยมโลกอย่างชัดเจน ครั้นในทศวรรษ 2500 ประชาคมเศรษฐกิจยุโรปที่ถือตัวขึ้นมาเป็นศูนย์อำนาจควบคู่กับสหรัฐอเมริกา ตลอดช่วงเวลาสองทศวรรษแรกในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นพยายามไล่กวาดยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเริ่มต้นจากการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคและการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น (labour-intensive industry) ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ประเทศมหาอำนาจมีปัญหาการขาดแคลนแรงงานในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับเทคโนโลยีพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เริ่มละทิ้งการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคและตีจากอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น หันไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ดังเช่นอุตสาหกรรมวิศวกรรมและอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ ตลอดจนการผลิตสินค้าประเภททุนอื่นๆ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นอย่างยิ่ง เพราะญี่ปุ่นสามารถเข้ามาสวมบทบาทในการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคแทนได้ ในทศวรรษ 2490 อัตราค่าจ้างในญี่ปุ่นยังคงอยู่ในระดับต่ำ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นจึงสอดคล้องกับโครงสร้างปัจจัยการผลิต และความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (comparative advantage) ของญี่ปุ่นเอง แต่เพียงชั่วเวลาทศวรรษต่อมา อัตราค่าจ้างในญี่ปุ่นก็ถือตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ประสิทธิภาพการผลิตในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในอัตราสูงยิ่ง อัตราค่าจ้างจึงต้องปรับตัวตามการเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพการผลิต ญี่ปุ่นเริ่มปรับโครงสร้างการผลิตไปสู่การผลิตสินค้าประเภททุนและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) จึงเข้ามาแทนที่ญี่ปุ่นในการผลิตสินค้า อุปโภคบริโภค

กระบวนการไล่กวาดทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอาศัยยุทธศาสตร์ที่อาจเรียกได้ว่า 'ป่าล้อมเมือง' สินค้าญี่ปุ่นทะลักเข้าสู่ประเทศซึ่งครั้งหนึ่งเป็นตลาดสำคัญของประเทศมหาอำนาจเก่า อาเซียนตะวันออกเฉียงใต้เคยเป็นตลาดสิ่งทอของอังกฤษและอาณานิคม แต่เพียงต้นทศวรรษ 2500 สิ่งทอจากญี่ปุ่นก็เริ่มขยับดันสิ่งทอจากอังกฤษออกไปจากอาเซียนตะวันออกเฉียงใต้ ความพ่ายแพ้ของสิ่งทออังกฤษสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (comparative advantage) ในสังคมทุนนิยมโลก เพราะความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตสิ่งทอของอังกฤษกำลังหมดสิ้นไป ในปลายทศวรรษ 2500 นั้นเอง รถยนต์ญี่ปุ่นก็เข้ามาตีตลาดรถยนต์ยุโรปใน อาเซียนตะวันออกเฉียงใต้ พอถึงต้นทศวรรษ 2520 ญี่ปุ่นก็สามารถยึดครองตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งประเภทคงทน (consumer durables) และประเภทใช้สิ้นเปลือง (consumer non-durables) ส่วนใหญ่ไว้ได้

หลังจากที่ยืดตลาดสำคัญของประเทศมหาอำนาจเก่าได้แล้ว สินค้าญี่ปุ่นก็ถาโถมเข้าสู่ 'เมืองแม่' ปรากฏทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรปแข็งแกร่งไม่พอที่จะต้านทานสินค้าญี่ปุ่น เมื่อความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบแปรเปลี่ยนไป ประเภทของสินค้าออกของญี่ปุ่นก็แปรเปลี่ยนไปด้วย จากสินค้าอุปโภคบริโภคประเภทใช้สิ้นเปลืองดังเช่นสิ่งทอแปรเปลี่ยนมาเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคคงทนดังเช่นรถยนต์ รวมตลอดจนเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และก้าวมาเป็นสินค้าขั้นกลาง (intermediate goods) และสินค้าประเภททุนในที่สุด ทั้งสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรปต่างกดดันให้ญี่ปุ่นจำกัดการส่งออกด้วยการทำสัญญาจำกัดการส่งออกโดยสมัครใจ (Voluntary Export Restraints = VERs) ดังกรณีของสิ่งทอและรถยนต์ แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการเติบโตของญี่ปุ่นได้ เมื่อมาตรการกีดกันการค้าทวีความรุนแรงมากขึ้น บรรษัทยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่นก็พากันย้ายโรงงานเข้าไปสู่สหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป อังกฤษเป็นฐานที่มั่นของบริษัทญี่ปุ่นในประชาคมยุโรป นายจาค็วส์ กัลแวด์ (Jacques Valvet) ประธานบริษัทรถยนต์เปอโยต์ (Peugeot) แห่งฝรั่งเศสเคยค่อนข้างว่า บัดนี้อังกฤษได้กลายเป็น 'เกาะใหญ่เกาะที่ห้า' ของญี่ปุ่นไปแล้ว บริษัทญี่ปุ่นบางบริษัทได้เข้าไปตั้งโรงงานในยุโรปตะวันออก เพื่อผลิตสินค้าส่งเข้าไปทะเลวง 'ปรากฏการณ์ยุโรป' เพราะเล็งการณ์ไกลว่าถึงอย่างไร ประชาคมยุโรปจำเป็นต้องขู่ยุโรปตะวันออก เพราะการล่มสลายของยุโรปตะวันออกย่อมส่งผลกระทบต่อประชาคมยุโรปอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้

ความเกรงกลัวภัยเหลือเกินในประชาคมยุโรปต้องนับว่าน้อยเมื่อเทียบกับความรู้สึกของคนอเมริกัน อิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสหรัฐฯ เริ่มสะท้อนให้เห็นในบทเพลงแห่งยุคสมัยบางเพลงดังเช่น *Working for the Japanese* หรือในภาพยนตร์อย่างเช่น *Gung Ho* หนังสือที่เสนอทัศนคติต่อต้านญี่ปุ่นดังเช่น *In the Shadow of the Rising Sun* (แต่งโดย William S. Dietrich) ปรากฏผู้บรรณพิภพมากขึ้น ขณะเดียวกัน ก็มีชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ดังเช่น กลุ่ม *Americans for Fair Play* ความเกรงภัยเหลือเกินในสหรัฐอเมริกา มีมากถึงขั้นที่มีการรณรงค์ทางการเมืองเพื่อต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และเรียกร้องให้ซื้อแต่สินค้าอเมริกัน (Buy American Campaign) การรณรงค์ทางการเมืองเพื่อเรียกร้องให้ชาวอเมริกันซื้อแต่สินค้าอเมริกันทวีความเข้มข้นมากขึ้นในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2535 เมื่อผู้นำญี่ปุ่นแสดงทัศนคติว่า การล่มสลายของสังคมเศรษฐกิจอเมริกันเป็นผลจากสันดานชั่วร้ายของกรรมกรอเมริกัน ซึ่งสร้างบาดแผลในความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งในสหรัฐฯ ได้แสดงความรู้สึกชาตินิยมทางเศรษฐกิจให้ปรากฏ ดังเช่นคณะกรรมการการขนส่งแห่ง Los Angeles County ประกาศ ล้มสัญญาว่าจ้างบริษัทในเครือของ Sumitomo Corp ในการผลิตรถไฟเพื่อใช้ในการขนส่งมวลชนมูลค่า 122 ล้านดอลลาร์

อเมริกัน ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น องค์การบริหารส่วนจังหวัด Greece แห่งมลรัฐนิวยอร์ก ระบุว่าการซื้อเครื่องขุดดินมูลค่า 40,000 เหรียญอเมริกันจากบริษัท Komatsu ทั้งหมดที่หากจัดซื้อจากบริษัทอเมริกันจะต้องจ่ายเงินแพงขึ้น 15,000 เหรียญอเมริกัน (*The Nation*, January 25, 1992)

สหรัฐอเมริกาไม่เพียงแต่จะขาดดุลการค้าจำนวนมากกับญี่ปุ่นเท่านั้น หากทว่ายังเป็น น้าบ่อทรายที่ธุรกิจญี่ปุ่นเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อย่างเป็นล่ำเป็นสันอีกด้วย การเติบโตของอุตสาหกรรมรถยนต์ญี่ปุ่นทำให้บริษัทรถยนต์อเมริกันเริ่มเผชิญกับภาวะการล้มลุกคลุกคลาน บริษัทยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่นเข้าไปซื้อกิจการของธุรกิจอเมริกันมากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แต่คนอเมริกัน เพิ่งจะตื่นตระหนกเมื่อพบว่า ธุรกิจที่บริษัทญี่ปุ่นไปในช่วงหลังนี้เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ในปี 2530 Sony เข้าไปซื้อ CBS Records มูลค่า 2,000 ล้านดอลลาร์อเมริกัน และในปี 2532 ซื้อ Columbia Pictures Entertainment จาก Coca Cola มูลค่า 3,400 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ครั้นในปี 2534 Sony เปลี่ยนชื่อ CBS Records เป็น Sony Music และเปลี่ยนชื่อ Columbia Pictures เป็น Sony Pictures ส่วนบริษัท Matsushita ก็เข้าไปซื้อ MCA Communications ด้วยราคา 6,100 ล้านดอลลาร์อเมริกันในปี 2533 โดยที่ MCA เป็นเจ้าของ Universal Pictures และ Yosemite National Park ในปี 2534 บริษัท Toshiba และบริษัท C. Ito เข้าไปซื้อหุ้นของบริษัท Time-Warner บริษัทละ 500 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ซึ่งเมื่อรวมกันแล้ว ตกประมาณ 12.2% ของจำนวนหุ้นรวม

ในปัจจุบันมีร่างกฎหมายประมาณ 24 ฉบับในรัฐสภาอเมริกันที่มีผู้เสนอเพื่อจำกัดการลงทุนจากต่างประเทศ ร่างกฎหมายที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

(1) การแก้ไขเพิ่มเติม Reclamation Act เพื่อมิให้ธุรกิจต่างชาติใช้น้ำจากเขื่อนและโครงการชลประทานของรัฐบาลส่วนกลาง

(2) การตรา Fair Trade in Financial Services Act โดยละทิ้งหลักปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติ (National Treatment) การปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติยึดถือหลักการที่ว่า บริษัทต่างชาติจักได้รับการปฏิบัติเฉกเช่นเดียวกับบริษัทในชาติ แต่ตามกฎหมายฉบับนี้ หากประเทศใดไม่ยอมให้บริษัทอเมริกันเข้าไปประกอบธุรกิจการเงิน หรือบริษัทการเงินอเมริกันมิได้รับการปฏิบัติเยี่ยงบริษัทในชาติ กระทรวงการคลังและธนาคารกลางแห่งสหรัฐอเมริกาจะใช้นโยบาย 'ตาต่อตา ฟันต่อฟัน' กับธุรกิจการเงินของประเทศนั้น ๆ

(3) การแก้ไขเพิ่มเติม Exon-Florio Provision ใน Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988 เพื่อให้อำนาจประธานาธิบดีอเมริกันในการทบทวนนโยบายการลงทุนจากต่างประเทศ โดยสามารถใช้อำนาจระงับการลงทุนจากต่างประเทศด้วยเหตุผลในด้าน

ความมั่นคงแห่งชาติได้ ทั้งนี้ความมั่นคงแห่งชาติมีความหมายครอบคลุมถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) ด้วย

การเติบโตของกลุ่มประเทศ Asian NICs อาจทำให้ความรู้สึกเกรงกลัวภัยเหลือองในอนาคตรุนแรงขึ้น ในขณะที่ Asian NICs โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกาหลีใต้และไต้หวันกำลังยึดหัวหาดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเตรียมจู่โจมศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลก ทั้งในสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป หากเวลานั้นมาถึงจริงๆ ภัยเหลือองจะมีได้หมายเฉพาะภัยจาก ญี่ปุ่นเพียงประเทศเดียว หากแต่หมายถึงอิทธิพลการครอบงำทางเศรษฐกิจของชนผิวเหลือองทั้งปวง ทั้งนี้ น่าสังเกตว่า ประเทศที่หวาดกลัวภัยเหลือองในปัจจุบันมักเป็น 'สังคมเศรษฐกิจของวันวาน' ที่กำลังจมดิ่งสู่หุบเหวแห่งความตกต่ำ ในขณะที่ประเทศที่เลิกกลัวภัยเหลืออง ดังเช่นประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังดำเนินอยู่บนเส้นทางแห่ง 'สังคมเศรษฐกิจของวันพรุ่ง' ซึ่งมองเห็นแต่อนาคตทางเศรษฐกิจอันสดใส แม้ว่าภาพที่เห็นจะเป็นเพียงมายาภาพก็ตาม